

**ФЕМІНІСТСЬКІ ТА АНТИФЕМІНІСТСЬКІ МОТИВИ В
РОМАНІ ПОЛЬ КОНСТАН "ВІДВЕРТІСТЬ ЗА ВІДВЕРТІСТЬ"
ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

Дячук Людмила Сергіївна

асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджуються з позицій гендерної проблематики перекладознавства феміністські та антифеміністські мотиви роману Поль Констан "Відвертість за відвертість" та шляхи їх відтворення в українському перекладі Софії Саваневської.

Ключові слова: художній переклад, фемінізм, антифемінізм.

Актуальність обраної теми зумовлена важливістю вивчення гендерних аспектів художнього перекладу. У вітчизняному перекладознавстві практично відсутні дослідження складної поліфонічної прози Поль Констан та особливостей її перекладу українською.

Метою є висвітлення лінгвостилістичних особливостей відтворення в українському перекладі феміністських та антифеміністських мотивів в романі Поль Констан "Відвертість за відвертість" і особливостей їх відтворення в перекладі українською мовою.

Предметом дослідження є аналіз феміністських та антифеміністських мотивів у романі "Відвертість за відвертість".

Об'єктом дослідження є роман французької письменниці Поль Констан "Відвертість за відвертість" та його український переклад.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше здійснюється перекладознавчий аналіз роману Поль Констан "Відвертість за відвертість" та його українського перекладу в контексті гендерної проблематики.

Поль Констан є відомою сучасною французькою письменницею, володаркою багатьох престижних премій. Поль Констан народилася у Французькій Гвіані в 1944 році, дитинство письменниці минало в Африці. Спогади дитинства наклали відбиток на всю її творчість. За роман "Відвертість за відвертість" ("Confidence pour confidence") Поль Констан отримала Гонкурівську премію 1998 р. Роман одразу ж було перекладено багатьма мовами: іспанською, корейською, голандською, португальською, китайською, грецькою, німецькою, сербською, угорською, англійською, російською, італійською, українською та багатьма іншими. Український переклад здійснено Софією Саваневською в 2003 році.

Критики часто називають цей роман антифеміністським та антиамериканським. Він посідає особливе місце у творчості Поль Констан, адже до цього головними темами її творів були становище жінки у суспільстві, гендерна, соціальна і расова несправедливість, колонізація, як у розумінні геополітичному так і у розумінні того, що жінка є ніби "колонізованою", підкореною чоловіком.

Ще однією характерною рисою роману, на думку критиків, є його поліфонічність, яка твориться поєднанням у романі голосу авторки з голосами чотирьох героїнь – представниць різних континентів, національностей і професій. На наш погляд, поліфонічності тексту сприяє і переплетіння в тексті антифеміністських та феміністських мотивів, проблемам відтворення яких у перекладі і присвячена дана стаття.

Антифеміністські мотиви присутні, перш за все, на рівні задуму цього роману. Як говорить сама Поль Констан, ідея роману виникла внаслідок її парі з кількома жінками. Тоді Поль Констан брала участь у семінарі в Канзасі. Під час спільного домашнього сніданку кількох учасниць семінару одна з жінок вбила щура, говорячи, що це вона зробила для Поль Констан, яка в одному з своїх романів описувала, як дівчинка змушена була вбити собаку. Інші жінки сміялися і говорили, що Поль Констан напише роман під назвою "Смерть щура" (*La mort au rat*). Поль Констан, шокована тим, що жінки, права яких вона обстоювала в усіх своїх попередніх книгах, настільки погано її розуміють, пообіцяла собі описати їх без прикрас у наступному своєму романі.

Читач зустрічається з героїнями роману "Відвертість за відвертість" в день, коли вони мають роз'їжджатися по завершенню в Канзасі семінару з проблем фемінізму. Одна героїня – це кіноакторка з Норвегії Лола, яка п'є і не може забути історію свого викрадення. Друга – французька письменниця Аврора, яка виросла в Камеруні і яка стражає від комплексу сирітства, бо її батьки загинули у пожежі. Третя – єврейка за національністю Бабета, яка мешкає в Алжирі і яка не може забути поневіряння своєї сім'ї в період вигнання після отримання Алжиром незалежності. Четверта – афроамериканка Глорія, родом з одного з карибських островів. Вона не може забути свого сирітства і бідності в 40–50-ті роки, а потім упокорень її як негритянки в Америці 60-х років.

Кожна з жінок нещасна по-своєму, вони по черзі розповідають про свої переживання, страхи та комплекси. Але насправді жодна з них не слухає іншу, кожна егоїстично думає про своє минуле чи майбутнє в той час, як відкриває душу інша.

Антифеміністські мотиви спостерігаються і на рівні мови та стилю. Для характеристики жінок Поль Констан використовує численні епітети з негативною семантикою: "*Avec sa **taille étranglée**, son ventre rond, ses genoux empâtés et sa poitrine trop lourde, elle était mille fois moins attirante que Lola Dohl, les seins nus sous le petit pull marine qu'elle avait fait porter à la France entière*" [Constant 1998, 17].

Українська перекладачка вдало відтворює лексику з негативною конотацією: "...зі своєю **перетягнутою талією, круглим животом, одутлими коліньми й надто важкими персами** була у тисячу разів менш приваблива ніж Лола Дол з голими грудьми під **темно-синьою кофтиною**, що його вслід за нею почала носити уся Франція" [Констан 2003, 10].

Як зазначалося, дія у романі відбувається в Америці – батьківщині фемінізму. Авторка іронізує над американським стилем життя і американськими феміністками. Застосовуючи, зокрема, численні вкраплення в текст американізмів, що позначають типові вислови або американські реалії. С. Саваневська вирішила вдатися до перекладу американізмів. І хоча вона часто знаходить досить вдалі відповідники: "*SO CUTE!*" [Constant 1998, 13] – "*Симпатюля*" [Констан 2003, 7], "*SO SPECIAL*" [Constant 1998, 51] – "*такою особливою*" [Констан 2003, 40], "*boys friends*" [Constant 1998, 32] у перекладі – "*хлопці*" [Констан 2003, 23], "*basement*" [Constant 1998, 30] – "*підвальне приміщення*" [Констан 2003, 22], "*black power*" [Constant 1998, 26] – "*влада чорних*" [Констан 2003, 18], присутні певні стилістичні втрати.

Більш точне відтворення авторки щодо американських цінностей відбувається тоді, коли у фразі оригіналу, крім англійського виразу, були присутні інші засоби творення експресивності: "*Middleway représentait un **no man's land** de la culture qui avait suscité par provocation la contre-culture du dérosoire et du plouc*" [Constant 1998, 20].

"... Мідлвей уособлював **нічийну** землю культури, що створила немічну та нікчемну антикультуру" [Констан 2003, 13].

Натомість іспанізм, адже Америка країна із великою кількістю іспаномовних емігрантів, то перекладаються "*bastante*" – "*basta*" [Constant 1998, 121] – "досить" [Констан 2003, 101], то залишаються без перекладу "*nada*" [Constant 1998, 191].

У тексті роману величезна кількість **фамільярної і обценної лексики**, яка зазвичай слугує для підкреслення емансипованості жінки, зняття табу на грубі вирази.

"...une vraie **DEGLINGUEE**, se tapait sur la corniche de l'Esterel un accident d'auto. Chaque année cette **vielle pocharde** se donnait en spectacle" [Constant 1998, 16–17]. Тут маємо два синоніми з розмовної французької мови: "*deglingee*" та "*vielle pocharde*", обидва перекладаються як "*п'яниця*", тільки у другому варіанті маємо ще й якісне визначення у вигляді – "*стара п'яниця*".

"*Deux **billes bleuâtres** lui sortaient des orbites*" [Constant 1998, 202].

"Дві голубуваті **баньки** ледве що вилазили з її орбіт" [Констан 2003, 168].

Цікаво відзначити, що при відтворенні обценної лексики перекладачка застосовує російські лайки, адже сучасна українська обценна лексика досить обмежена: "*Une chienne, criait-il, pendant que Leila le poussait jusqu'à son fauteuil, **cette pute** t'offre une chienne. **Fous le camp, ordure***" [Constant 1998, 61].

"Сука, – кричав він, поки Лейла вела його до фотелю, – ця **шлюха** мені принесла суку. **Забирайся геть, скотино!**" [Констан 2003, 48].

"*Aurore se disait qu'au mieux cela se passerait entre "**pauvre meuf**" et "**gros con**", au pis entre "**sale négraisse**" et "**mâle blanc**"*" [Constant 1998, 92].

Переклад: "Аврора подумала, що в кращому разі це закінчиться "*дурою*" і "*козлом*", а в гіршому – між "*смердючою негритоскою*" і "*рижим лохом*" [Констан 2003, 76].

Сама Поль Констан говорить, що роман "*Confidence pour confidence*" можна було б назвати "*Méfiance-méfiance*" (бо насправді у героїнь недовіра одна до одної). В своїх творах Поль Констан часто використовує ключову для неї метафору "дзеркала", яка в різних текстах набирає різних образних значень. Така ідея віддзеркалення, двоїстості присутня і в назві роману "*Confidence pour confidence*", тому, на наш погляд, С.Саваневська, зрозумівши задум авторки, цілком слушно переклала назву роману, як "Відвертість за відвертість". Російська перекладачка Н.Хотинська теж залишила назву без трансформацій, переклавши її як "Откровенность за откровенность". Натомість англомовний переклад назви роману "*Trading secrets*", здійснений американською перекладачкою Бетсі Вінг, не відтворює метафору дзеркала.

Попри антифеміністський задум, текст роману, свідомо чи несвідомо для авторки, сповнений феміністських мотивів. Поль Констан залишається вірною проблемам, які завжди її хвилювали: соціальне, психологічне та духовне поневолення жін-

ки, замкнутість її життєвого простору межами сім'ї, обмеженість її досвіду відведеною для неї роллю, її марне бажання знайти щастя.

Героїням роману за п'ятдесят і вони переймаються проблемою старіння. Поль Констан для змалювання образу жінки, що старіє, використовує яскраві епітети: "*Ses mains étaient **abîmées**, ses avant-bras **flétris**, et Aurore prit conscience que cette femme un peu plus âgée q'elle était déjà une vieille femme*" [Constant 1998, 201].

Перекладачка цілком адекватно знайшла неменш виразну українську лексику: "*Руки у неї були **понищені**, **всохлі** на передпліччях, й Аврора збагнула, що ця не набагато старша від неї жінка вже стара*" [Констан 2003, 168].

Як вияв феміністської позиції сприймається і прийом авторки позбавлення імен чоловіків – персонажів роману. Вони названі за професією: l'Aviateur, le Photographe, le Médecin, le Machiniste – пілот, фотограф, лікар, водій. В перекладі ці персонажі названі з маленької літери, що ще більше підкреслює зневажливе ставлення до них. Більше того, для найменування чоловіків, які діють в романі, авторка іронічно і дотепно вживає вираз "N'importe – qui" [Constant 1998, 120], який вдало перекладено як "Невідь-хто" [Констан 2003, 99], "Невідь-ким" [Констан 2003, 100].

Поль Констан як автор-жінка має схильність до афективної лексики: "*Il y avait dans l'étagement des maisons et des immeubles quelque chose d'étriqué et du viellot, quelque chose de **rance et d'amer**, quelque chose de **dur et de repoussant** qui se reflétait dans les attitudes des gens qui les **trattaient en étrangers, en quémandeurs, en pestiférés***" [Constant 1998, 192].

В перекладі не менш вдало підібрана емоційна лексика: "*У нагромадженні різноповерхових будинків було щось від **тісноти й старості**, щось **прогіркле й болюче**, щось **жорстке й важке**, що позначилося на людях, для який вони були **чужинцями, жебраками, чумними***" [Констан 2003, 159].

Для опису і характеристики героїнь роману Поль Констан часто вдається до тропів. Скажімо, цій меті слугує зегма в наступному реченні: "*Gloria n'avait que se pencher pour ramasser **à pleines mains** les avantages matériels et la **bonne conscience** que lui apportait son statut de femme et de Noire, de démocrate et d'anticolonialiste*" [Constant 1998, 187].

З незначними перестановками зегма відтворена і в перекладі: "*Глорії досить було тільки нахилитися, щоб **мати повні жмені** матеріальних вигод і **чисту совість**, з якою вона ходила (тут ліпше: що їй надавав її статус жінки) у статусі жінки, негритянки, демократки й антиколоніалістки*" [Констан 2003, 156].

Або ж така яскрава метафора: "*Elle commença à chercher son souffle, puis elle ouvrit la bouche et **jeta son cri juste à la figure d'Aurore***" [Constant 1998, 117–118].

Перекладачка вдало відтворила образність оригіналу: "*Вона знайшла потрібний ритм дихання, тоді відкрила рот і жбурнула свій крик прямо в обличчя Аврори*" [Констан 2003, 98].

В тексті зустрічаються і зразки типово феміністської риторики. Поль Констан в уста Лоли вкладає цитату – посилання на культову фігуру для фемінізму С. де Бовуар: "офіційна біографія не співпадає з справжньою історією життя" ("*biographie*

officielle ne se confond pas avec sa veritable histoire") [Beauvoir 1976, 534]. (Доречі С. де Бовуар була викладачем Поль Констан в університеті).

Прийом інтертекстуальності взагалі є характерним для Поль Констан. Критики вказують на алюзію в романі "Відвертість за відвертість" на фільм канадського режисера Дені Аркана "Занепад американської імперії", в якому крах американського суспільства пояснюється його фемінізацією [Nourissier 1998] та антифеміністичну тетралогію Анрі де Монтерлана "Роман Дівчата" [Amette 1998].

Інтертекстуальність створюється в романі і завдяки промовистим іменам головних героїнь. Дослідники декодують ці імена по-різному, але врешті-решт завжди іде посилення на тексти, пов'язані з темами фемінізму і антифемінізму. Наприклад, знаходять алюзії на данський фільм "Le Festin de Babette" режисера Габріеля Акселя та на роман "Belle du Seigneur" франкомовного швейцарського письменника Альберта Коена [Graincourt 1998].

Американська письменниця і перекладачка Марго Міллер пояснює ці імена по-іншому. Ім'я Лоли (Lola Dhol) вона пов'язує з лялькою Doll. Значення імені Бабет Коен (Babette Cohen) має єврейські корені. Ім'я Аврора (Aurore) натякає на смерть щура (la mort au rat), а прізвище Амер (Amer) може означати "для матері" (à mère), "до моря" (à mer) або "амер" (гіркий). Ім'я Глорія Патер (Gloria Patter) може означати "pas terre" (немає землі).

В українському перекладі, на жаль, прийом промовистості імен нівельовано, бо перекладачка здійснила просте транскрибування імен.

Відзначимо, що інколи спостерігається певна асиметрія на рівні експресивності оригіналу та перекладу. Зокрема, це відбувається тоді, коли перекладачка виявляється емоційнішою за авторку: "... *qu'on ne les volât*" [Constant 1998, 193] "... **що поцуплять**" [Констан 2003, 161] (в той час як у французькому тексті вжито літературне дієслово в українському бачимо розмовний вираз "поцупити").

Як зазначалося, в оригіналі використовується велика кількість ненормативної лексики. Перекладачка цнотливо відтворює її у значно пом'якшеній формі: "*C'était un type qui savait si bien **baiser la loi**..*" [Constant 1998, 39] та переклад: "*Цей тип умів так **повернути справу**...*" [Констан 2003, 29].

Подекуди перекладачка застосовує елементи харківського правопису, що надає додаткової виразності українському тексту (готелю вищого розряду "Hilton" [Constant 1998, 20] перекладачка переклала як "Гілтон" [Констан 2003, 13], а не Хілтон).

Подекуди більшої емоційної забарвленості та соковитості українського перекладу у порівнянні з оригіналом надає використання перекладачкою західно-українських діалектизмів: "*fauteuil*" [Constant 1998, 121] – "*фотель*" [Констан 2003, 101], "*les bonnes femmes*" [Constant 1998, 170] – "*панюсі*" [Констан 2003, 142].

"*Elle se leva pour aller éteindre **la machine** dans le basement*" [Constant 1998, 38].

Переклад: "*Глорія підвелася і пішла **вимикати пральку** в підвалі*" [Констан 2003, 29].

Як бачимо, складне багатоголосся роману Поль Констан, переплетіння феміністських та антифеміністських мотивів яскраво та цілком адекватно донесені українському читачеві Софією Саваневською.

В статье исследуются с позиций гендерной проблематики переводоведения феминистские и анти-феминистские мотивы романа Поль Констан "Откровенность за откровенность" и пути их воспроизведения в украинском переводе Софии Саваневской.

Ключевые слова: художественный перевод, феминизм, антифеминизм.

The article is aimed to explore from the position of problems of gender in translation feministic and antifeministic motives of a novel "Confidence for confidence" of Paule Constant and the ways of its adequate translation into Ukrainian made by Sophia Savanevska.

Key words: fiction translation, feminism, antifeminism.

Література:

1. Констан П. Відвертість за відвертість / Поль Констан – К.: Факт, 2003.– 200 с.
2. Amette J.-P. Trois femmes dans la bourrasque : Les Confidences de Paule Constant / Jacques-Pierre Amette. – Le Point, 1998. – Режим доступа: <http://panoramas.over-blog.fr/ext/http://pauleconstant.com/DetailOuvrages.html#CPC>.
3. Beauvoir S. de. Le deuxième Sexe. 2 vols. – Paris : Editions Gallimard, 1949, renouvelé en 1976. – 988 p.
4. Constant P. Confidence pour confidence / Paule Constant: Roman. – Paris : Editions Gallimard, 1998. – 234 p.
5. Constant P. Trading secrets./ Paule Constant. – the University of Nebraska Press, 2001. – 171 p.
6. Graincourt M. B. De. Coup de cœur pour un roman : Les Confidences de Paule Constant, Libération, 1998. – Режим доступа: <http://panoramas.over-blog.fr/ext/http://www.pauleconstant.com/DetailOuvrages.html>.
7. Nourissie F. Paule Constant : ainsi soient-elles : Les Confidences de Paule Constant / François Nourissie. – Le Figaro-Magazine, 1998. – Режим доступа: <http://panoramas.overblog.fr/ext/http://www.pauleconstant.com/DetailOuvrages.html#CPC>.